

Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В., Завадяк Р.І.

ПРОМИСЛОВІСТЬ, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ТУРИЗМ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЯХ РЕГІОНУ

Метою статті покладено обґрунтування пропозицій щодо підвищення рівня використання людського чинника в стратегічно окреслених видах діяльності на основі аналізу рівня продуктивності праці як показника ефективності живої праці, що формує додану вартість. В процесі дослідження здійснено аналіз динаміки та показників структури доданої вартості в регіоні та окремих видах діяльності. Представлено результати оцінки стану зайнятості в регіоні та стратегічно пріоритетних галузях регіональної економіки. Розраховані показники продуктивності праці в Закарпатській області та стратегічних видах діяльності. Представлені пропозиції щодо підвищення ефективності використання людського потенціалу в економіці регіону.

Ключові слова: регіон, стратегічний розвиток, стратегічні пріоритети, ефективність, продуктивність праці, людський розвиток, сільське господарство, фермерство, туризм, промисловість.

Постановка проблеми. Формування конкурентоспроможності регіональної економіки базується на стратегічному управлінні, котре передбачає виділення саме стратегічних галузей, котрі можуть слугувати локомотивом економіки та забезпечення випереджального розвитку регіонального господарства порівняно з регіонами-конкурентами. Згідно Стратегії розвитку Закарпатської області стратегічними видами діяльності окреслені промисловість, сільське господарство та туризм. В якості пріоритетів виділені «машинобудування; агропромисловий напрям (сільське господарство, виробництво харчових продуктів та напоїв); лісопромисловий напрям (лісове господарство, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини); туристично-рекреаційний напрям» [9]. Разом з тим, ефективність функціонування кожної галузі різниться, що обумовлює доцільність вирішення двох задач: по-перше, окреслити показник ефективності, по-друге – здійснити компаративний аналіз, що, в свою чергу, дозволить виявити «вузькі місця» в поточному керуванні стратегічними сферами розвитку економіки Закарпаття.

Для оцінки ефективності використовується широке коло показників, серед яких найбільш

інформаційними стосовно використання людського фактора виступає продуктивність праці. Саме продуктивність відображає рівень професійної майстерності робочої сили регіону, кваліфікацію робіт та робітників, вміння керувати працею на рівні регіону та галузі.

Все це обумовлює доцільність оцінки розвитку стратегічних галузей регіону на основі показника продуктивності праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження в економічній науці України достатньо велику увагу приділяють проблемам розвитку людського потенціалу. В попередніх наших дослідженнях проведено аналіз ефективності використання людського потенціалу в Польщі та Україні (2021) [3]. Представлена оцінка продуктивності праці в сфері «інтенціональної економіки» (2022) [8]. Показано, що «майбутній дохід (заряд потенціалу розвитку підприємства) буде залежати від сили потенціалу» (2020) [7], котрий визначається дією людського фактору.

Прибалтійські дослідниці Jelena Lonskaa, Vera Boronenkob (2011) відповідають на запитання «global competitiveness and human development trends interconnected» [2], що дозволяє підвищити ефективність людського фактора. Füsün Ülengina, Özgür Kabakb, Şule Önselc, Emel Aktaş, Barnett R. Parker (2010) стверджують, що «human development should be the ultimate objective» [1].

Robertico Croes, Marketa Kubickova, Jorge Rid derstaat (2022) присвячують дослідження проблемі, як «governance and human agency act as intervening factors in the context of destination competitiveness and human development» [4].

Разом з тим, причини низької ефективності використання людського чинника в реальних

© Кубіній Н.Ю., к.е.н., проф., проф. кафедри економіки, підприємництва та торгівля ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кубіній В.В., к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та торгівля ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Завадяк Р.І., к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та торгівля ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

економічних умовах не знаходять необхідної уваги. Залишається дослідження ефективності використання робочої сили та стратегічного розвитку територій.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні пропозицій підвищення ефективності використання людського потенціалу в Закарпатській області та стратегічно пріоритетних видах діяльності.

Опис основного матеріалу дослідження. Виходячи з затвердженого статистичними органами ділення на види діяльності, туризм відноситься до Секція N. Діяльність у сфері

адміністративного та допоміжного обслуговування, розділу 79 Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг бронювання та пов'язана з цим діяльність [6]. Це не дозволяє визначити точно ефективність туристичної галузі, що не забезпечує абсолютну достовірність висновків. Внаслідок цього, показник продуктивності праці розраховано по виду діяльності, до котрого віднесено туризм.

Данні про валову додану вартість в Закарпатській області та її пріоритетних видах діяльності представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Валова додана вартість Закарпатської області за стратегічними видами діяльності у 2015, 2019 та 2020 роках [10, с.197-198]

Показник	2015	2019	2020	Темп зростання 2020 р. до 2015 р.
Валова додана вартість, млн.грн.	26179	53337	55941	213,7
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, млн. грн.	4687	7403	7403	157,9
Частка від валової доданої вартості регіону,%	17,9	13,9	13,2	-
Переробна промисловість, млн. грн.	3309	4828	5017	151,6
Частка від валової доданої вартості регіону, %	12,6	9,1	9,0	-
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, млн. грн.	170	410	443	260,6
Частка від валової доданої вартості регіону, %	0,6	0,8	0,8	-33

Як свідчать дані табл. 1 валова додана вартість зросла за період, що аналізуються, зросла на 113,7 %. При цьому, галузі, що виділено як пріоритетні в Стратегії регіону, крім туризму, котрий входить до «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» не показують такої динаміки. Це говорить про недоліки оперативного

управління розвитком регіональної економіки, ігнорування стратегічно значимих видів діяльності.

Для розрахунку показника ефективності використання людського фактору в регіоні доцільно проаналізувати кількість зайнятих. У табл. 2 представлена інформація про зайнятих в Закарпатській області та окремих видах діяльності.

Таблиця 2.

Зайнятість населення в Закарпатській області та пріоритетних видах діяльності у 2015, 2019 та 2020 роках, тис. осіб. [10, с.58]

Показник	2015	2019	2020	Темп зростання 2020 р. до 2015 р.,%
По регіону, тис. осіб	519,3	508,9	492,7	95,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, тис. осіб.	128,9	133,6	127,1	98,0
Частка від зайнятих в регіоні,%	24,9	26,3	25,8	-
Переробна промисловість, тис. осіб.	50,5	51,0	46,3	90,2
Частка від зайнятих в регіоні, %	9,7	10,0	9,4	-
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, тис. осіб.	3,5	3,5	3,5	100,0
Частка від зайнятих в регіоні, %	0,7	0,7	0,7	-

Наведена в табл. 2 інформація викликає занепокоєння у зв'язку зі скороченням зайнятих в регіоні. Темп зростання складає 95%, що свідчить про скорочення зайнятих більше, ніж на 20 тис. осіб, що дорівнює приблизно 5%.

В табл. 3 представлені розрахунки рівня продуктивності праці як узагальнюючого економічного показника ефективності використання людського потенціалу області та окремих видів діяльності, пріоритетних галузей економіки регіону.

Таблиця 3.

Рівень продуктивності праці в Закарпатській області та пріоритетних видах діяльності (джерело: табл.1 та табл.2).

Показник	2015	2019	2020	Темп зростання 2020 р. до 2015 р., %
По регіону, тис. грн.	50,5	104,8	113,5	223,5
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, тис. грн.	36,4	55,4	58,2	161,1
Переробна промисловість, тис. грн.	65,5	94,7	108,4	163,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, тис. грн	48,6	117,1	126,6	259,2

Якщо розглядати динаміку показника продуктивності праці, що наведені в табл. 3, доцільно відмітити, що туризм як складова виду діяльності «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» має найбільший показник зростання продуктивності

праці. Це пояснюється розширенням сфери інформаційної економіки, економіки послуг.

Динаміка продуктивності праці в області та її пріоритетних видах діяльності представлена на рис.1.

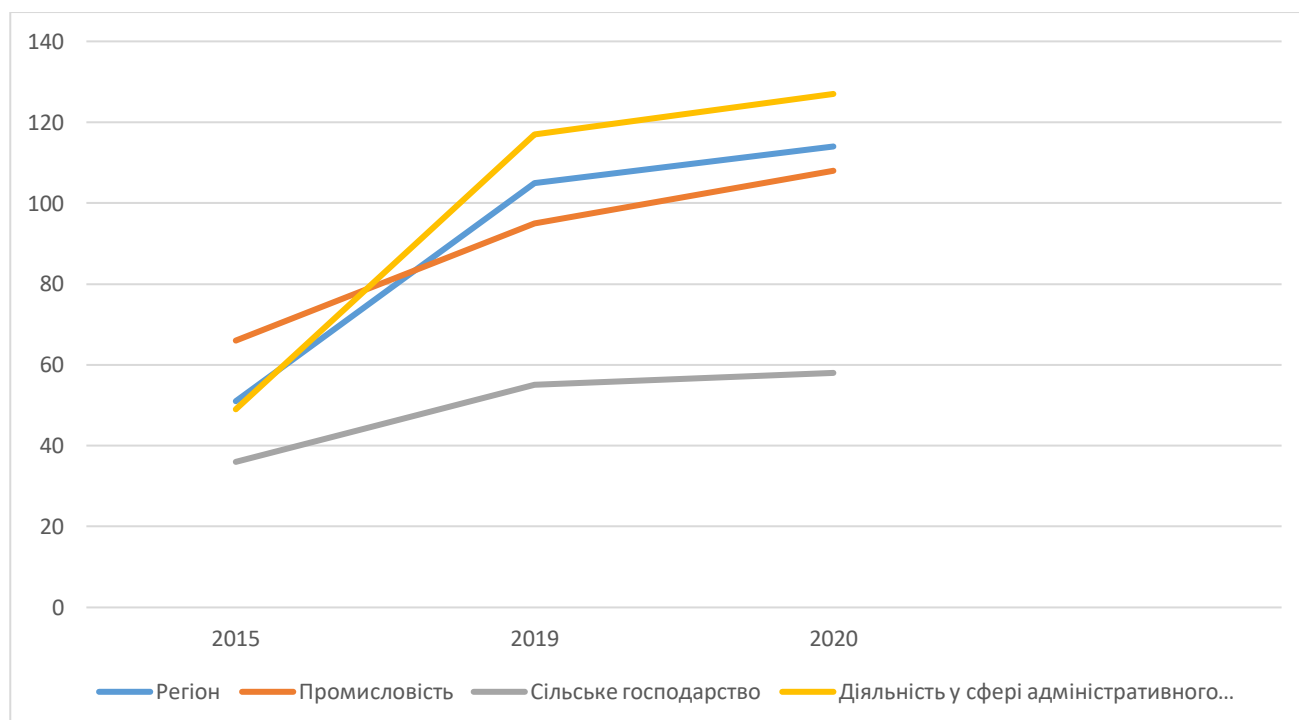

Рис.1. Динаміка росту продуктивності праці у 2015, 2019, 2020 роках в стратегічних галузях Закарпатської області (джерело: табл.3.).

Представлена експозиція даних дозволяє стверджувати наступне:

В області відсутнє стратегічне управління, фактично контролінгу за розвитком визначених в Стратегії пріоритетних видів діяльності не спостерігається. Відсутні аналітична інформація про стан та причини низьких рівнів продуктивності праці в промисловості та сільському господарстві, котрі нижче, ніж по регіону в цілому.

Природно-кліматичні умови регіону сприяють розвитку сільського господарства. Разом з тим, при тому, що частка даного виду діяльності займає 13,2% валової доданої вартості регіону, частка зайнятих – більше 25%, що вже говорить про неефективність використання робочої сили в даному економічному сегменті. Також темпи зростання продуктивності праці нижче, ніж в інших проаналізованих видах діяльності та по регіону в цілому.

Шляхи підвищення ефективності праці у стратегічних галузях пропонуємо наступні:

1. Вдосконалення управління розвитком регіону як на поточному, так й на стратегічному рівнях. Розробка плану підвищення продуктивності праці на підприємствах області та, особливо, в стратегічно пріоритетних галузях.

2. Впровадження сучасних мобільних в організаційно-економічному та техніко-технологічному аспектах форм бізнесу. Серед таких форм в сільському господарстві особливе місце займає фермерська організація, котра а) залучає родини ресурс й б) внаслідок оподаткування дозволяє перевести співвідношення прибуток-витрати на більш високий рівень.

3. Розвиток кооперації харчової промисловості та фермерства з туризмом, до дозволить активізувати сільській туризм, еко-туризм, гастрономічний та інші види туризму.

4. Регіональним стратегічним галузям спеціалізуватися на виробництві екологічно чистої продукції, що стане привабливим орієнтиром й для перенесення акцентів туризму в аграрну сферу.

5. Зробити ревізію стратегічних напрямів розвитку регіональної економіки в умовах постіндустріальної економіки та «інтенціональної економіки» 8], що розвиваються внаслідок інтеграції в глобальні економічні процеси.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Людський розвиток являє собою одночасно мету та інструмент якісних економічних трансформацій, що обумовлює

доцільність та необхідність контролю його ефективності. Крім цього, з позиції менеджменту, людський розвиток є стратегічним ресурсом, а це означає, що серед широкого кола показників ефективності найбільш інформативним та таким, що відображає економічний сенс розвитку економіки та її людського потенціалу, виступає продуктивність праці.

Аналіз продуктивності праці в Закарпатській області та стратегічно окреслених видах діяльності дозволяє стверджувати, що темпи зростання даного індикатора не відповідають стратегічним планам розвитку регіону. При тому, що сільське господарство визнано важливим й стратегічним видом діяльності, рівень зростання продуктивності праці нижче, ніж в середньому по області. Аналогічна ситуація у переробній промисловості. Суттєвих успіхів досягає «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», до котрої за нормативами державної статистики відноситься туризм. Так, при постійній кількості зайнятих з 2015 року, значно зростає обсяг валової доданої вартості, а відповідно й продуктивності праці. Це свідчить про розвиток в регіоні саме постіндустріальної економіки.

Проведений аналіз дозволяє рекомендувати вдосконалення управління розвитком регіону як на поточному, так й на стратегічному рівнях. Доцільно більш широко застосовувати стратегічне планування розвитку області. Також сприятиме підвищенню ефективності людського потенціалу буде впровадження сучасних мобільних в організаційно-економічному та техніко-технологічному аспектах форм бізнесу. Запропоновано активізувати розвиток кооперації харчової промисловості та фермерства з туризмом, до дозволить активізувати сільській туризм, еко-туризм, гастрономічний та інші види туризму. Регіональним стратегічним галузям рекомендовано спеціалізуватися на виробництві екологічно чистої продукції, що стане привабливим орієнтиром й для перенесення акцентів туризму в аграрну сферу. Доцільно здійснити моніторинг відповідності стратегічних напрямів розвитку регіональної економіки в умовах постіндустріальної економіки та «інтенціональної економіки».

В подальших дослідженнях заплановано обґрунтувати пропозиції щодо формування системи інтенцій активізації людського потенціалу в умовах постіндустріальної економіки.

1. Füsün Ülengina , Özgür Kabakb , Şule Önselc , Emel Aktaş b , Barnett R. Parker, The Competitiveness of Nations and Implications for Human Development. 2010. URL: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8023/5/Fulltext.pdf> (date of access: 04.03.2024).
2. KUBINIY, Natalya; ZAVADYAK, Roman; HUDZOVATA, Liudmyla. The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. <center>Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>, [S.l.], n. 2, p. 331-343, dec. 2021. Available at: http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206. Date accessed: 09 mar. 2024. doi: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>.
3. Jelena Lonskaa , Vera Boronenkob. Rethinking Competitiveness and Human Development in Global Comparative Researches. *2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM*. 30-31 October 2014, Prague, Czech Republic. *Procedia Economics and Finance* 23 (2015).
4. Robertico Croes, Marketa Kubickova, Jorge Ridderstaat. Destination Competitiveness and Human Development: The Compelling Critical Force of Human Agency. *Sage Journal*. 2022. Volume 47, Issue 4.
5. Єрохін С.А., Кубіній Н.Ю., Молнар О.С. Принципи лібертаріанства в інтенціональній економіці. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №2 (236). С.47-56
6. КВЕД 2010. URL: https://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/79/KVED10_79_11.html (дата звернення: 01.03.2024).
7. Кубіній Н.Ю., Данаїканич О.В., Кубіній В.В. Методичні аспекти аналізу доходу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2020. №5(58). С.97-102.
8. Кубіній, Н., Маргітич, В., & Кубіній, В. Продуктивність праці в інтенціональній економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (дата звернення: 05.02.2024).
9. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> Regionalna stratehiiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021–2027 rokiv [Regional development strategy of the Transcarpathian region for the period 2021–2027]. Available at: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>
10. Щорічник Закарпаття за 2021. 2022.

REFERENCES

1. Füsün Ü., Özgür K., Şule Ö., Emel A., Barnett R. Parker (2010). The Competitiveness of Nations and Implications for Human Development. Retrieved from: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8023/5/Fulltext.pdf> [in English].
2. Kubiniy, N., Zavadayak, R., Hudzovata, L. (2021). The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. *Conference Proceedings/ Determinants Of Regional Development* (dec. 2021), 2, 331-343. Retrieved from: <http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206> [in English].
3. Lonskaa J., Boronenkob, V. (2014). Rethinking Competitiveness and Human Development in Global Comparative Researches. *2nd Global Conference On Business, Economics, Management And Tourism*. (30-31 October 2014, Prague, Czech Republic). *Procedia Economics and Finance*, 23 [in English].
4. Croes, R., Kubickova, M., Ridderstaat, J. (2022). Destination Competitiveness and Human Development: The Compelling Critical Force of Human Agency. *Sage Journal*, 47, 4 [in English].
5. Yerokhin, S.A., Kubinii, N.Iu., Molnar, O.S. (2021). Pryntsypy libertarianstva v intentsialnii ekonomitsi. [Principles of libertarianism in intentional economy]. *Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of the economy*, 236, 47-56 [in Ukrainian].
6. KVED 2010 [CTEA 2010]. Retrieved from: https://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/79/KVED10_79_11.html [in Ukrainian].
7. Kubiniy, N.Iu., Danaikanych, O.V., Kubiniy, V.V. (2020). Metodychni aspekty analizu dokhodu pidpriemstva [Methodical aspects of enterprise income analysis]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser. Ekonomika - Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser. Economy*, 97-102 [in Ukrainian].
8. Kubiny, N., Marhitych, V., & Kubiniy, V. Produktivnist pratsi v intentsialnii ekonomitsi. [Labor productivity in the intentional economy]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, 43. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> [in Ukrainian].

9. Rehionalna stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021–2027 rokiv [Regional development strategy of the Transcarpathian region for the period 2021–2027]. Retrieved from: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> [in Ukrainian].
10. Shchorichnyk Zakarpattia za 2021. [Yearbook of Transcarpathia for 2021]. (2022). [in Ukrainian].

Отримано 10.03.2024